

Jeanne Antoinette Poisson - Madame de Pompadour

Rašić, Dora

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:321533>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-06-08**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Sveučilišni preddiplomski dvopredmetni studij Hrvatskoga jezika i književnosti
i Povijesti

Dora Rašić

Jeanne Antoinette Poisson - Madame de Pompadour

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Anđelko Vlašić
Sumentor: dr. sc. Igor Josipović, poslijedoktorand

Osijek, 2020.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Sveučilišni preddiplomski dvopredmetni studij Hrvatskoga jezika i književnosti
i Povijesti

Dora Rašić

Jeanne Antoinette Poisson – Madame de Pompadour

Jeanne Antoinette Poisson – Madame de Pompadour

Završni rad

Znanstveno područje humanističke znanosti, znanstveno polje povijest,
znanstvena grana hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

Mentor: doc. dr. sc. Anđelko Vlašić

Sumentor: dr. sc. Igor Josipović, poslijedoktorand

Osijek, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 23. rujna 2020.

Dora Rašić, 0122227860

SAŽETAK

U radu se analizira život ljubavnice francuskog kralja Luja XV., Madame Pompadour. Rođena u građanskoj obitelji, kao Jeanne Antoinette Poisson, Madame Pompadour od malena se pripremala za toliko željenu ulogu aristokratkinje. Njezini su se roditelji pobrinuli da njihova mezimica dobije najbolje obrazovanje, dostatno samome Versaillesu. Svojom je upornošću, mudrošću i ljepotom entuzijastična djevojka uspjela zadiviti kralja te je 1745. godine, unatoč građanskom podrijetlu, postala njegovom glavnom metresom. Na početku podcjenjivana, markiza Pompadour ubrzo je svima pokazala za što je sve sposobna. U godinama koje su uslijedile njezin je utjecaj na francuskom dvoru sve više jačao. Isprva organizatorica kraljevih druženja i izleta, s vremenom postaje njegovom desnom rukom. Naime, kralj joj se obraćao onda kada je imao problem, kada mu je trebao savjet, utjeha, prijatelj. Za razliku od kralja, puk nije gajio simpatije prema kraljevoj ljubavnici. Kao *maîtresse déclarée* često se morala suočavati s kojekakvim optužbama. Narod ju je tako redovito krivio za raskalašenost i sumanuto trošenje novca, a njezino se ime nerijetko spominje i u kontekstu erozije kraljeva autoriteta. Osim uloge kraljeve životne suputnice, pripisuje joj se i ona velike ljubiteljice umjetnosti. Danas njezino ime čini integralni dio francuske umjetničke scene, koja je u 18. stoljeću dominirala Europom te je postalo, zajedno uz kraljevo, sinonimom za stil rokoko. Od osamnaestostoljetnog Pariza stvorila je kulturno-umjetničku prijestolnicu Starog kontinenta, a pod njezinim su se patronatom našli i mnogi cijenjeni slikari, kipari, arhitekti, književnici itd.

Ključne riječi: Madame Pompadour, Luj XV., kraljeva ljubavnica, Francuska, rokoko, 18. stoljeće

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. LJUBLJENI KRALJ LUJ XV	2
3. OBITELJ POISSON	5
4. MLADA „REINETTE“	7
4. 1. Ambiciozna Mademoiselle	7
4. 2. Madame d'Étioles	9
5. DOSTOJNA KRALJA	12
5. 1. Put do kraljeva srca	12
5. 2. Pripreme za dvor	14
6. NEOKRUNJENA KRALJICA FRANCUSKE	16
6. 1. Više od ljubavnice	16
6. 2. Kraljeva diplomatkinja	20
6. 3. Zaštitnica kulture i umjetnosti	23
6. 4. Sumrak „Male kraljice“	26
7. ZAKLJUČAK	28
8. POPIS LITERATURE	29

1. UVOD

Smrću apsolutističkog vladara Luja XIV. francusku krunu nasljeđuje maloljetni Luj XV. Njegova će vladavina, obilježena dvama iscrpljujućim ratovima, djelovanjem prosvjetitelja, političkim aferama, nestabilnom financijskom situacijom, društvenim nemirima te rastrošnim životom dvorjana, označiti uvertiru Francuskoj revoluciji te početak kraja *ancien régime*a. Luj XV. nerijetko je izbjegavao kraljevske obveze te je dokolicu kratko različitim aktivnostima. Prilikom jedne od njih uočio je mladu djevojku, građanskog podrijetla, Jeanne Antoinette Poisson.

Cilj je ovog završnog rada analizirati lik i djelo Jeanne Antoinette Poisson, odnosno Madame Pompadour. Rad polazi od teza kako je Madame Pompadour uz kraljevu sudbinu krojila i onu Francuske, kako je bila jedna od najutjecajnijih žena 18. stoljeća te da je zaslužna za kulturno-umjetnički razvoj zemlje. Shodno tome, u radu će se posebna pozornost posvetiti analizi njezina položaja na dvoru, odnosa s kraljem te kulturno-umjetničkim aspiracijama.

Sam je rad podijeljen na sedam poglavlja, ne uključujući popis literature. Drugo se poglavlje bavi kronološkim pregledom vladavine Luja XV., dok se preostala poglavlja, izuzet uvoda i zaključka, izravno dotiču života Madame Pompadour. Tako se u četiri različite cjeline, podijeljene na potpoglavlja, opisuje njezin životni put, od skromnih, ali obećavajućih početaka, do njezine prerane smrti 1764. godine. Premda je veći dio rada fokusiran na ulogu koju je obnašala od 1745. do 1764. godine, u radu se isto tako progovara i o njezinu podrijetlu, članovima njezine obitelji, školovanju, aspektima privatnog života itd.

Prilikom pisanja završnog rada većinom je, u nedostatku izvora na hrvatskome jeziku, korištena literatura francuskih, britanskih i američkih povjesničara, koji su na životopisan način prikazali raskošan život kralja i njegove metrese. Olivier Bernier, Margaret Crosland, Évelyne Lever, Nancy Mitford, Christine Pevitt Algrant i drugi, odreda pišu o turbulentnim sastavnicama Pompadourina života, što na dvoru, a što izvan njega, dok o njezinim kulturno-umjetničkim pothvatima, između ostalog, progovaraju Jennifer D. Milan, Colin Jones, Mary Sheriff itd. U danom su pregledu spomenuti samo neki od autora literature korištene prilikom pisanja, stoga se detaljniji popis istih nalazi na kraju rada.

2. LJUBLJENI KRALJ LUJ XV.

Godine 1715., u sedamdeset i sedmoj godini života, kao što je u uvodu spomenuto, umire „Kralj Sunca“, Luj XIV., a francuskim je nasljednikom proglašen njegov praunuk Luj XV. Novopečeni je monarh u trenutku pradjedove smrti imao svega pet godina.¹ Njegov dolazak na vlast bio je potpuno neočekivan jer je kruna ponajprije trebala pripasti sinu Luja XIV., koji je bio nositelj titule *dauphina*,² no prijestolje ga nikada nije dočekalo. Krivac za to bila je nenadana smrt, koja je, 1711. godine, okončala tako njegovu možebitnu vladavinu. Za njim su ostala trojica sinova. Titula *dauphina* prenesena je na njegova prvijenca, vojvodu od Burgundije, unuka Luja XIV. Međutim i ovog je puta bolest, 1712. godine, pokosila netom proglašenog prestolonasljednika vojvodu od Burgundije, njegovu ženu Mariu Adélaïde Savojsku te njihova najstarijeg sina. Smrtne je postelje jedino bio pošteđen njihov mlađi sin, koji je, od 1715. godine, bio poznat kao Luj XV., „Ljubljeni“.³

Luj XV. smatran je punoljetnim od veljače 1723. godine. Do tada je Francuskom upravljalo Namjesništvo te regent Filip Orleanski. Vlast Namjesništva u mnogočemu je predstavljala reakciju na vladavinu tvorca čuvene rečenice „Država to sam Ja“, Luja XIV. Ona se reflektirala u reorganizaciji državnih institucija, unutar vjerskih krugova, u kojima jansenisti⁴ dobivaju podršku te u vanjskopolitičkom planu, posebice kada je riječ o francusko-engleskom zbližavanju i ispunjavanju sporazuma postignutog 1713. – 1714. godine.⁵ Inicijativom netom proglašenog francuskog prvog ministra, vojvode bourbonskoga, Luj XV. 1725. godine vjenčao se za Mariu Leszczyńsku, kćer Stanislava I., svrgnutog poljskog kralja. Sklapanje dinastijskih veza s Poljskom Francuskoj je donijelo sudjelovanje u Ratu za poljsku krunu, koji je trajao od 1733. do 1738. godine.⁶ Bourbonova pozicija na mjestu prvog ministra nije bila dugog trajanja.

¹Jean Carpentier, François Lebrun, *Povijest Francuske*, prev. Vesna Pavković (Zagreb: Barbat, 1999), 162.

² Titula francuskog prijestolonasljednika.

³ Colin Jones, *Madame de Pompadour: Images of a Mistress* (London: National Gallery Company, 2002), 22.

⁴ Pripadnici jansenizma, religiozno-društvenog pokreta koji se javlja u Francuskoj, Italiji i drugim europskim zemljama. Pokret je djelovao tijekom 17. i 18. stoljeća, a naziv je dobio prema nizozemskom teologu C. Jansenu. Jansenisti su željeli provesti reformu unutar Katoličke crkve, naučavali su predestinaciju, s jezuitima su vodili teološke polemike, zalagali su se za prekomjernu strogost i pobožnost itd. („Jansenizam“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 18. 6. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28706>)

⁵ Carpentier, Lebrun, *Povijest Francuske*, 174.

⁶ „Louis XV“, *Encyclopaedia Britannica*, pristup ostvaren 18. 6. 2020., <https://www.britannica.com/biography/Louis-XV>

Naime, posredovanjem njegova učitelja André-Herculea de Fleuryja, neiskusni kralj otpušta Bourbona, a njegove nadležnosti predaje u ruke Fleuryja, koji tako od 1726. godine obnaša funkciju prvog ministra, ali i kardinala.⁷ Luj XV. vođenje države prepustio je novoproglašenom kardinalu, koji je sustavno „radio na podizanju trgovine i stabiliziranju valute, borio se protiv jansenizma, zauzima se za pomirbu unutar Katoličke crkve te je dao kodificirati građansko pravo“.⁸ Kardinal je poživio do 1743. godine. Luj XV. tada je imao trideset i tri godine te se po prvi put odvažio na vladavinu bez prvog ministra. Na početku samouvjeren, Luj XV. s vremenom gubi entuzijizam te se sve manje „zanimava za svoj posao kralja“.⁹

Međutim, Luj XV. nije bio toliko inertan, koliko se na prvu činilo. Imao je pretenzije držati međunarodne odnose u svojim rukama. Vođen tim željama, 1748. godine osniva razgrađen sustav tajne diplomacije poznat kao *le Secret du roi*. Francuski su tajni agenti bili raspršeni diljem Europe te im je naređeno pratiti političke subjekte koji su predstavljali prijetnju kraljevoj politici. Jedan od kraljevih ciljeva bio je sklapanje protuaustrijskog saveza s Pruskom, Poljskom, Osmanskim Carstvom i Švedskom.¹⁰

Vladavina Luja XV bila je popraćena mnoštvom ratova. Naime, 1740. godine umire habsburški car Karlo VI., a pruski kralj Friedrich II. Veliki, potaknut njegovom smrću i dolaskom njegove kćeri Marije Terezije na vlast, kojoj kao ženi nije priznavao pravo na prijestolje, provaljuje u Šlesku. Time otpočinje dugogodišnji rat između Habsburške Monarhije i Pruske, poznatiji kao Rat za austrijsku baštinu. Unatoč Fleuryjevu protivljenju, u rat se uključuje i Luj XV. koji „pod utjecajem protuaustrijske struje odlučuje stati na stranu Friedricha II. Velikog, odnosno protiv Marije Terezije koja je imala podršku Engleza“¹¹, vodećeg francuskog kolonijalnog rivala. Međutim, uključivanje u rat Francuzima se nije isplatilo. Kralj je „morao hrvatsko-ugarskoj kraljici i rimsko-njemačkoj carici Mariji Tereziji priznati pravo na cijelu Austriju“.¹² Mirom u Aachenu iz 1748. godine biva potvrđen *status quo*. Francuska je bila primorana vratiti područja koja je tijekom rata osvojila kao trijumfalni imetak. Zbog rata,

⁷ Carpentier, Lebrun, *Povijest Francuske*, 176.

⁸ „André Hercule de Fleury“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 18. 6. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=19897>

⁹ Carpentier, Lebrun, *Povijest Francuske*, 177.

¹⁰ „Louis XV“, *Encyclopaedia Britannica*, pristup ostvaren 18. 6. 2020., <https://www.britannica.com/biography/Louis-XV>

¹¹ Isto, 177.

¹² „Luj XV.“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 18. 6. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=37460>

šira je javnost bila upoznata s državnim problemima, koji su u tome trenutku sve više ključali. U prvom su se planu nalazili oni financijske prirode. Kako bi se isti suzbili, generalni kontrolor financija Machault d'Arnouville, 1749. godine, uvodi novi porez. Riječ je bila o dvadesetini „koju su morali plaćati svi podanici“.¹³ Navedeno je izazvalo negodovanje te su uslijedili nemiri popraćeni jansenističkim aferama.

Šesnaest godina nakon izbijanja Rata za austrijsko nasljedstvo buknuo je novi, onaj Sedmogodišnji. U novom se ratu, pak, Francuska našla u savezu s Austrijom, protiv Pruske i Velike Britanije. Rat se istovremeno vodio u kolonijama, na moru i u Europi. Luju XV. to nikako nije išlo u prilog. Ni ovaj puta nije uspio osvijetliti francuski obraz. Mirovnim ugovorom iz Pariza 1763. godine oduzeti su mu posjedi „u Sjevernoj Americi i Istočnoj Indiji u korist Velike Britanije“.¹⁴

Senzibilan i indolentan kralj nerijetko je vrijeme kratio u zagrljaju svojih ljubavnica. O njihovoj fatalnosti, ljepoti te stilu i danas odzvanjaju priče. Kraljev su dvor učinile središtem različitih intriga. Isplele su mrežu kojekakvih spletki i u nju su uvlačile različite aktere.¹⁵ Najglasovitija od sviju bila je Jeanne Antoinette Poisson, koja je od 1745. do 1764. godine bila, ne samo njegovom ljubavnicom, nego i desnom rukom.

¹³ Carpentier, Lebrun, *Povijest Francuske*, 177.

¹⁴ „Luj XV.“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 18. 6. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=37460>

¹⁵ Carpentier, Lebrun, *Povijest Francuske*, 177.

3. OBITELJ POISSON

Dana 29. prosinca 1721. godine u Parizu je rođeno prvo dijete Louise-Madeleine de La Motte i François Poissona, Jeanne Antoinette Poisson. Par je zavjete izmijenio u listopadu 1718. godine. Mladenka je potjecala iz vrlo ugledne obitelji. Njezin je otac, Jean de La Motte, bio činovnik u francuskom ratnom ministarstvu. Jedna joj je od sestara bila redovnica, a druga je bila udana za trgovca. Louise-Madeleine nadaleko je bila poznata po svojoj ljepoti, ali i mudrosti, što potvrđuje činjenica da je u Parizu ostala upamćena kao „smeđokosa ljepotica sa zasljepljujućom bijelom puti i sa zapanjujućim stupnjem inteligencije“.¹⁶ Za razliku od mlađahne Louise-Madeleine, François Poisson bio je na pragu četrdesetih te je iza sebe imao brak, koji je, 1718. godine, okončan zbog prerane smrti njegove supruge.¹⁷ Bio je dobrostojeći, u mladosti je, nakon očeve smrti, napustio obiteljski dom te je stekao veliko bogatstvo mukotrpno radeći za braću Pâris.¹⁸ Za Mademoiselle de La Motte odlučio se oženiti nakon što je, prema Évelyne Lever, francuski administrator Feydeau de Marville njezinu ljepotu usporedio s onom Venerinom.¹⁹

Novopečeni je bračni par živio u Parizu, u skromnoj četvrti nedaleko od Crkve svetog Eustahija. Dani François Poissona prolazili su radno, što je rezultiralo rijetkim obitavanjem u obiteljskoj kući. Godine 1719. izbio je rat između Francuske i Španjolske. François Poisson bio je poslan na Jug kako bi osigurao potrepštine za vojsku koja se spremala u rat. Za to je vrijeme u gradu François čekala njegova supruga. Ubrzo su Parizom stale kolati glasine kako Louise-Madeleine svoje vrijeme krati zabavljajući se s ljubavnicima. Mnogi su muškarci bili povezani s njezinim imenom.²⁰ Danas se ne može sa sigurnošću tvrditi tko je bio otac djevojčice rođene 1721. godine. Thomas E. Kaiser naglašava kako neki pretpostavljaju da je to njezin kršteni kum Pâris de Marmontel, dok drugi smatraju kako joj je otac bio Charles Le Normant de Tournehem,

¹⁶ Christine Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France* (New York: Grove Press, 2002), 3.

¹⁷ Évelyne Lever, *Madame de Pompadour: A life*, prev. Catherine Temerson, (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2002), 23.

¹⁸ Aldern R. Gordon, *The Houses and Collections of the Marquis de Marigny* (Los Angeles: Getty Publisher, 2003), 2.

¹⁹ Lever, *Madame de Pompadour: A life*, 23.

²⁰ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 6.

pripadnik pariške financijske elite.²¹ Bilo kako bilo, Jeanne Antoinette Poisson već je, od malih nogu, stekla čvrste veze unutar pariškog društva.

François Poisson ubrzo je napredovao. Obitelj je živjela poprilično dobro za tadašnje vrijeme. Godine 1725. Louise je rodila drugo dijete, dječaka po imenu Abel François. François Poisson sve je češće, zbog prirode svog posla, izbivao iz kuće, a Tournehem je sve više vremena provodio u društvu njegove žene.²²

Godine 1725. François Poisson bio je optužen za malverzaciju. Dobio je kaznu progonstva na deset godina. To je razdoblje proveo u Njemačkoj. Nakon muževa skandala, osramoćena, Madame Poisson bila je prisiljena preseliti se u skromniji prostor zajedno s djecom. Novo je utočište pronašla u ulici Bons-Enfants, smještenoj nedaleko od kraljevske palače. Šarmantna i ambiciozna Poisson tada odlučuje osigurati perspektivniju budućnost svojoj djeci. Sve je nade polagala u svoju mezimicu, kći Jeanne Antoinette, koju je od milja nazivala „Reinette“, odnosno „malom kraljicom“.²³ Za vrijeme Poissonova progonstva njegovo je mjesto na čelu obitelji zauzeo Tournehem, čiji je nećak postao mužem Poissonove kćeri 1741. godine.²⁴ Nakon povratka iz egzila, 1736. godine, François Poisson ponovno se ujedinjuje sa svojom obitelji. Pet je godina kasnije bio oslobođen svih optužbi za koje je bio terećen 1725. godine. Dvije godine nakon Françoisova povratka smrt je zadesila roditelje i sestru njegove supruge. Njihovu je imovinu naslijedila Louise-Madeleine. Dobivena sredstva znatno su poboljšala financijsku situaciju obitelji Poisson.²⁵ Bračni par nedugo potom kupuje posjed u Parizu, vraća seosko imanje te postaje vlasnikom još dva poljoprivredna zemljišta.²⁶ Louise-Madeleine Poisson umrla je u prosincu 1745. godine uslijed teške bolesti²⁷, a François Poisson umire devet godina kasnije.²⁸ Smrt je spriječila njihovo uživanje u kćerinu trijumfu koji će biti tema nadolazećih poglavlja.

²¹ Thomas E. Kaiser, „Madame de Pompadour and the Theaters of Power“, *French Historical Studies* 19 (1996), br. 4: 1027.

²² Nancy Mitford, *Madame de Pompadour* (New York: Harper & Row, 1968), 35.

²³ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 7-8.

²⁴ Lever, *Madame de Pompadour: A life*, 26.

²⁵ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 10-11.

²⁶ Gordon, *The Houses and Collections of the Marquis de Marigny*, 2.

²⁷ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 54.

²⁸ Jones, *Madame de Pompadour: Images of a Mistress*, 117.

4. MLADA „REINETTE“

4. 1. Ambiciozna Mademoiselle

Madame Poisson nastojala je, kako je prethodno navedeno, svojoj djeci omogućiti što perspektivnije odrastanje. Sukladno tome, svoju je djevojčicu, u dogovoru s njezinim ocem, Françoisom Poissonom, odlučila poslati na školovanje kod sestara uršulinki, nedaleko od Pariza. Uršulinke su u Francuskoj bile poznate po tome što su vodile brigu o odgoju mladih pripadnica građanskih obitelji. Ciljevi odgoja bili su egzaktno određeni: djevojčice je trebalo „oblikovati“ tako da budu bogobojazne, da poštuju kralja, ali i svoju obitelj te da, u konačnici, postanu dobre supruge i majke.²⁹

Iako se nalazio u egzilu, François Poisson nije odustao od svoje djece. Priželjkivao im je svijetlu budućnost. Kako bi se ista realizirala, Poisson se pobrinuo da mlada Jeanne Antoinette bude u najboljim rukama. Njezin su odgoj u samostanu, između ostalih, nadgledale sestra Madame Poisson, Perpetua, te Françoisova rođakinja, sestra Elisabeth.³⁰ „Reinette“ je, tako, tri godine svog života, one od pete do osme, provela pod budnim okom uršulinki. Školovanje u samostanu djevojčici omogućuje da upozna samu sebe, da otkrije svoje vrline i mane te da razvija svoje potencijale. U kolovozu 1729. godine François Poisson primio je pismo, čiji sadržaj potpisuju uršulinke.³¹ Christine Pevitt Algrant tvrdi da su sestre u istome navele kako se buduća kraljeva milosnica odlikuje dražesnošću, mudrošću i ljepotom te da je delikatnog zdravlja. Nadalje, u pismu je stajalo kako djevojčica svojom ljubaznošću očarava sve koji je ugledaju.³² Sestre su joj već tada predviđale blistavu budućnost.

U studenom 1729. godine bolest je ljupku Jeanne Antoinette prikovala za krevet. Nakon šestotjedne borbe s bolešću brigu o djevojčici u siječnju 1730. godine preuzima majka. Madame Poisson bila je ponešto slobodnijeg duha.³³ Évelyne Lever ističe kako je majka iskoristila „Reinetteino“ zdravstveno stanje kao izliku za njezin ostanak u Parizu. Naime, Madame Poisson nije odgovaralo to što se njezino dijete školuje kod uršulinki. Držala je kako su uršulinke podložnije njezinu suprugu, odnosno da je dijete, posredstvom časnih sestara,

²⁹ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 8.

³⁰ Mitford, *Madame de Pompadour*, 35.

³¹ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 8.

³² Isto, 8.

³³ Lever, *Madame de Pompadour: A life*, 28.

izloženo njegovom utjecaju. Ona je, naime, za svoju djevojčicu imala viziju, koja se uvelike razlikovala od muževe te je bila spremna učiniti sve kako bi se ista i ostvarila.³⁴ Po povratku u Pariz devetogodišnju je kći odvela u posjet vidovnjakinji, Madame Lebon. Na iznenađenje majke i kćeri vidovnjakinja je prorekla kako će „Reinette“ postati glavna konkubina francuskoga kralja Luja XV.³⁵ Sam je Luj XV. u tom trenutku imao svega dvadeset godina. Bio je oženjen poljskom princezom s kojom je, u razdoblju od 1727. do 1737. godine, dobio desetero djece. Slovio je za najljepšeg muškarca u Francuskoj te je prezentiran kao dobar suprug i brižan otac.³⁶ Također, o pozitivnim stajalištima naroda o Luju XV. u mladosti svjedoči i epitet „ljubljeni“ koji je nerijetko stajao uz njegovo ime.

Madame Poisson odlučila je učiniti sve što je u njezinoj moći kako bi se proročanstvo obistinilo. Kao mecene Jeanne Antoinetteina obrazovanja isticali su se otprije spomenut Charles Le Normant de Tournehem te djevojčina tetka, redovnica iz Poissyja.³⁷ Tournehem ništa nije prepuštao slučaju i bio je odlučan u svome naumu. Za „Reinette“ je predviđao velike stvari te ju je želio usmjeriti na put koji bi ju odveo u kraljev zagrljaj, a njega samoga na viši položaj unutar društvene hijerarhije.

Nakon očeva povratka i smrti članova obitelji La Motte, Jeanne Antoinete se, zajedno s roditeljima i bratom, seli na novu lokaciju, ulicu de Richelieu u jezgri Pariza. Zahvaljujući zavidnoj adresi, članovi obitelji Poisson mogli su se pohvaliti kako prijateljuju s Voltaireom, Molièreom i drugima.³⁸

S godinama je, uz druge vrline, do izražaja došla i „Reinetteina“ ljepota. Glavna preokupacija njezine majke bila je proročanstvo prema kojem će njezina mezimica postati kraljevom miljenicom. Kako bi ostvarila navedeno, Madame Poisson nije štedjela. Velike je svote novca ulagala u kćer s ciljem pripreme za ulazak u visoko pariško društvo.

Kako je odrastala, tako su očiti talent, ljubav prema kulturi i umjetnosti te dobre veze postali njezin zaštitni znak. Entuzijastična djevojka pohađala je satove plesa i glume. Jedna je od rijetkih mladih dama koja se mogla pohvaliti kako joj je sate pjevanja držala operna diva osamnaestostoljetnog Pariza, Pierre Jélyotte.³⁹ Isto tako, „Reinette“ je majstorski svirala

³⁴ Lever, *Madame de Pompadour: A life*, 29.

³⁵ Mitford, *Madame de Pompadour*, 35.

³⁶ Jones, *Madame de Pompadour: Images of a Mistress*, 26.

³⁷ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 10.

³⁸ Isto, 11.

³⁹ Kaiser, „Madame de Pompadour and the Theaters of Power“, 1027.

čembalo, bila je izuzetno načitana te je imala talent za zabavljanje gostiju, što se iznimno cijeno unutar pariških salona. Više od svega voljela je proučavati botaniku. Također, bila je strastvena kolekcionarka egzotičnih ptica⁴⁰ te vrsna govornica. Uz sve navedeno, isticala se vrlinama kao što su diskrecija, samokontrola i disciplina.⁴¹ Jeanne Antoinette bila je iznadprosječne visine, krasila ju je smeđa kosa i očaravajući osmijeh. Svojom je pojavom u svaki prostor unosila dašak elegancije i gracioznosti.⁴² Napunivši 18 godina i dosegnuvši potrebnu zrelost, Mademoiselle Poisson bila je spremna za sljedeći korak. Od malih ju je nogu majka pripremala za udaju. Louise-Madeleine nastojala je kćeri pronaći adekvatnog muža, koji će joj poslužiti kao baza za daljnje napredovanje i uspinjanje na društvenoj ljestvici.⁴³

4. 2. Madame d'Étioles

Osim djevojčine majke, veliku je ulogu u njezinoj udaji imao i već spomenuti Tournehem. Naime, upravo joj je on našao ženika. Bio je to njegov nećak Charles-Guillaume Le Normant d'Étioles.⁴⁴ Tournehem je svoj potez dugo planirao jer je iz sebičnih razloga želio pridobiti naklonost dobrostojeće obitelji Poisson. Ženidba za Jeanne Antoinette priskrbit će njegovu nećaku ne samo lijepu, ambicioznu i pametnu ženu, nego i dobar izvor prihoda.⁴⁵ Jeanne Antoinette također je profitirala. Obitelj Tournehem bila je jedna od glasovitijih građanskih obitelji, a Mademoiselle Poisson išlo je u prilog i to što je Tournehem svog nećaka proglasio svojim jedinim zakonskim nasljednikom.⁴⁶ Tournehemov je naum ostvaren 9. ožujka 1741. godine, kada je na snagu stupio brak između „Reinette“ i njega nećaka.⁴⁷

Monsieur d'Étioles nije skrivao zaljubljenost u svoju „odabranicu“. Koliko god je to želio, po prirodi samozatajan Charles-Guillaume jednostavno nije mogao parirati s ustrajnošću, ambicioznošću i grandioznošću svoje drage.⁴⁸ Iako ga je nerijetko cjelivala, njezina ljubav

⁴⁰ Mitford, *Madame de Pompadour*, 36.

⁴¹ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 11.

⁴² Isto, 12.

⁴³ Margaret Crosland, *Madame de Pompadour: sex, culture and power* (Stroud: Sutton, 2000), 2.

⁴⁴ Gordon, *The Houses and Collections of the Marquis de Marigny*, 3.

⁴⁵ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 13.

⁴⁶ Kaiser, „Madame de Pompadour and the Theaters of Power“, 1027.

⁴⁷ Jones, *Madame de Pompadour: Images of a Mistress*, 20.

⁴⁸ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 13.

prema njemu bila je prilično skromna te mu je, prema Nancy Mitford, u šali govorila „kako ga nikada neće ostaviti, osim ako je u pitanju francuski kralj“⁴⁹, što se kasnije i ispunilo.

U prosincu 1741. godine, Madame d'Étioles rodila je prvo dijete, sina Charles-Guillaumea Louisa, koji je umro već sljedeće godine.⁵⁰ Tri godine kasnije mlada obitelj dobiva kći Alexandrine.⁵¹ Šarmantna je djevojčica poživjela svega par godina. Umrla je 1754. godine uslijed komplikacija uzrokovanih bolešću.⁵²

Obitelj Poisson i Tournehem pobrinuli su se da mladome paru priušte potrebno kako bi što samouvjerenije kročili društvenom scenom. Stupanjem u bračnu luku ime Mademoiselle Poisson postaje stvar prošlosti jer je Jeanne Antoinette od toga trenutka bila poznata kao Madame d'Étioles.⁵³ Udajom potonja napokon postaje dijelom pariške buržoazije te se sada mogla posvetiti posjećivanju francuskih salona.

Saloni su u „francuskoj kulturnoj povijesti imali dugu tradiciju i značajnu ulogu“ te su činili jezgru „intelektualne i društvene konverzacije“⁵⁴. S vremenom su bivali sve „slobodniji“ te se tako u osamnaestostoljetnim salonima otvoreno diskutiralo o književnosti, jeziku, umjetnosti itd. Na sceni su se sve češće pojavljivala politička pitanja, kao i otvorena rasprava o onodobnim problemima.⁵⁵ Uz navedeno, činili su kolijevku novih ideja koje će ubrzo promijeniti devetnaestostoljetni svijet. Novopečena Madame d'Étioles svoje je vrijeme kratila u salonima Madame Geoffrin i Madame de Tencin koji su bili posjećivani od strane cijenjenih Parižana. Jeanne Antoinette je tako dobila priliku da svoja razmišljanja, ideje i poglede na svijet podijeli s najvećim francuskim umovima onoga doba – prosvjetiteljima. Bila je dio društva koje su činili briljantni književnici, filozofi i znanstvenici poput Montesquieua, Fontenella, Marivauxa, Voltairea, Maupertiusa i drugih.^{56, 57}

⁴⁹ Mitford, *Madame de Pompadour*, 40.

⁵⁰ Crosland, *Madame de Pompadour: sex, culture and power*, 24.

⁵¹ Kaiser, „Madame de Pompadour and the Theaters of Power“, 1027.

⁵² Jones, *Madame de Pompadour: Images of a Mistress*, 117.

⁵³ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 17.

⁵⁴ „Salon“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 31. 7. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=54218>

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Kaiser, „Madame de Pompadour and the Theaters of Power“, 1027.

⁵⁷ Jones, *Madame de Pompadour: Images of a Mistress*, 20.

Jeanne Antoinette veliku je pažnju posvećivala svom modnom izričaju. Ubrzo je postala modna ikona pariških salona. Dakako, u prilog joj je išla i neopisiva ljepota. Christine Pevitt Algrant spominje kako ju je predsjednik Hénault⁵⁸ jednom prilikom opisao kao „najljepšu ženu koju je ikada vidio“. Pohvalio je njezino razumijevanje u glazbu, istaknuo je kako „odlično pjeva te da se vješto snalazi i na kazališnim daskama“. Njezine je performanse smatrao dostojnima i same pariške Opere.⁵⁹

Madame d'Étioles imala je ambiciju da i sama zabavlja goste u vlastitom salonu. Težila je tome, da i njezin salon, poput salona njezinih suparnica, posjećuju uglednici poput Voltairea, Charles-Andréa Van Looa, La Toura i drugih, što je podupirao i Tournehem. Svjesna toga kako za nju u središtu grada nema mjesta, Jeanne Antoinette odlučuje iskoristiti ono što joj je bilo dano, njezin „as iz rukava“ – imanje Étioles. Smješteno u idiličnom krajoliku nadomak Pariza, uz obalu Seine i okruženo šumom Sénart, imanje je imalo i više od onoga što je potrebno za okupljanje intelektualne elite. Naime, minuciozna Jeanne Antoinette mogla se pohvaliti kako u sklopu svog „prigradskog carstva“ ima i vlastito kazalište. Njegovu je gradnju financirao Tournehem.⁶⁰ Colin Jones iznosi kako je kazalište, svojom veličinom, moglo konkurirati i besprijeckornoj pariškoj Operi.⁶¹ Na sceni su se izmjenjivale različite skupine glumaca izvodeći raznovrsne komade. Dakako, talentirana Madame d'Étioles, za sebe je sačuvala samo one vodeće uloge.⁶² Ukratko, posjed je ubrzo, zahvaljujući vlasničkoj dovitljivosti, Tournehemovu mecenatstvu te raskošnome ambijentu, postao središte okupljanja elite. Pored svega navedenog, posebnu je „notu“ imanju pridavala kraljevska rezidencija Choisy,⁶³ čiju je blizinu, Madame d'Étioles strateški iskoristila.

⁵⁸ Bio je dužnosnik vrhovnog suda i predsjednik pariškog parlamenta.

⁵⁹ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 20.

⁶⁰ Isto, 21.

⁶¹ Jones, *Madame de Pompadour: Images of a Mistress*, 20.

⁶² Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 22.

⁶³ Mitford, *Madame de Pompadour*, 45.

5. DOSTOJNA KRALJA

5. 1. Put do kraljeva srca

Rezidencija Choisy nalazila se u vlasništvu Luja XV. od 1740. godine. Kralj je u nju odlazio kako bi pobjegao od stvarnosti i tereta vlasti. Lov je bio jedna od najdražih kraljevih aktivnosti. Sate je znao provoditi u obližnjoj šumi Sénart.⁶⁴ Madame d'Étioles žarko je željela pridobiti kraljevu pažnju. Voltaire spominje kako je odlazila na dugačke vožnje kočijom u nadi da će ju kralj, tijekom boravka u šumi, uočiti.⁶⁵ Olivier Bernier, štoviše, navodi kako je „Reinette“ pomno planirala odjevne kombinacije koje će nositi tijekom vožnje. Nastojala je učiniti sve što je u njezinoj moći kako bi zadobila toliko potrebnu pozornost. Prilikom jedne od mnogobrojnih vožnji odjenula je modru haljinu kombiniranu s ružičastom kočijom, a sljedećeg se dana, pak, odlučila za ružičastu haljinu, koju je ovaj puta uskladila s plavim fijakerom.⁶⁶ Njezin se trud isplatio jer joj je doskora „Ljubljeni“ slao darove.

Unatoč bogatstvu, Luj XV. konstantno se osjećao napušteno, usamljeno, pa čak i izgubljeno. Vrlo je rano ostao bez roditelja, zbog čega su njegovim životom upravljali drugi. Početkom 1743. godine umire kardinal Fleury, kraljev odani suputnik. Sljedeće godine umire Madame de Ventadour i Madame de Châteauroux. Prvu je držao majkom, a Madame de Châteauroux bila je dvadesetsedmogodišnja djevojka, glavna kraljeva priležnica koju je uistinu volio. Neutješni Luj XV. na neko se vrijeme povukao unutar odaja Trianona, gdje je bezuspješno pokušavao naći svoj mir. Za to je vrijeme Francuska tonula u sve dublju financijsku krizu uzrokovanu ratnim previranjima.⁶⁷ Kraljevini je bio potreban stabilan i odlučan kralj.

Sam je Luj XV. imao mnogobrojne ljubavnice s kojima je imao kratkotrajne afere. One su dobivale par tisuća francuskih livra⁶⁸, a njihova je prisutnost na dvoru bila rapidno zaboravljena. S druge strane, biti glavnom kraljevom priležnicom, odnosno *maîtresse déclarée*, značilo je nešto posve drugačije. Žena koja se mogla pohvaliti tom „titulom“ uživala je u

⁶⁴ Lever, *Madame de Pompadour: A life*, 34.

⁶⁵ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 23.

⁶⁶ Olivier Bernier, *The eighteenth-century women*, (New York: Doubleday & Company, 1981), 37.

⁶⁷ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 31-32.

⁶⁸ Francuska valuta. Koristila se do 1795. godine, kada je zamijenjena frankom. („Franc“, *Encyclopaedia Britannica*, pristup ostvaren 23. 8. 2020., <https://www.britannica.com/topic/franc>)

velikim povlasticama i u zavidnom položaju. Prosperitet joj je bio zagaraniran te joj novca, nakita i prestiža nikada nije nedostajalo. Prilika za profitiranje ukazala se i članovima njezine obitelji. Tako je, primjerice, suprug ili, pak, stariji sin *maîtresse déclarée* mogao postati vojvodom, a njezinu nećaku, odnosno mlađem sinu, ukoliko ga je imala, potencijalno se smiješila titula kardinala.⁶⁹ Biti nečijim ljubavnikom, tj. ljubavnicom, danas je društveno neprihvatljivo. Međutim, u 18. se stoljeću položaj kraljeve ljubavnice tumačio kao častan, poglavito one *maîtresse déclarée*. Danas bi vjerojatno njezina obitelj bila podvrgnuta ruglu, no tada je blistala u očima društva, zahvaljujući profitu koji je ostvarila „podarivši“ kralju metresu.

Veljača 1745. godine bila je rezervirana za veliku svadbenu svečanost. Francuski se *dauphin*, kraljev nasljednik, oženio *infantom* Mariom Thérèsom Raphaëllom, kćerkom španjolskog kralja Filipa V. U njihovu su čast organizirani imponantni balovi koji su privlačili mase. Na pitanje predsjednika Hénaulta hoće li prisustvovati kojem od balova, Madame d'Étioles odgovorila je potvrdno.⁷⁰ Dana 25. veljače održan je, u versajskoj dvorani zrcala, jedan u nizu balova, onaj pod maskama. Mnogi su smatrali kako je to bio najekstravagantniji događaj koji je ikada održan u palači. Tisuću petsto uzvanika s nestrpljenjem je iščekivalo otvaranje vrata kraljevskog salona, koje je ujedno označavalo početak bala. Kada su ona konačno bila otvorena, gosti su bili zatečeni raskošnom pojavom kraljice Marie. U stopu su je pratili mladenci utjelovljujući pastira i pastiricu. Koji trenutak kasnije uslijedila je povorka, koju je činilo osam prerusenih muškaraca odjevenih kao stabla tise. Inkognito, među stablima, našao se i sam kralj. Skupina ljepotica ubrzo je okružila misterioznu grupu muškaraca.⁷¹ Među njima je bila i Jeanne Antoinette koja se, samo za tu večer, simbolično „transformirala“ u rimsku božicu lova Dianu. Tom je večeri romansa između nje i kralja službeno započela.⁷² Promptno su krenule špekulacije o novoj kraljevoj milosnici. Tako je pariški odvjetnik Barbier zabilježio „kako je riječ o dvadesetdvođišnjoj ljepotici koja je otada svojom nazočnošću krasila balove i proslave organizirane u versajskoj palači“.⁷³

⁶⁹ Bernier, *The eighteenth-century women*, 36.

⁷⁰ Mitford, *Madame de Pompadour*, 55.

⁷¹ Lever, *Madame de Pompadour: A life*, 16.

⁷² Mitford, *Madame de Pompadour*, 58.

⁷³ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 37.

5. 2. Pripreme za dvor

Za mnoge je Madame d'Étioles bila tipičan produkt građanskog staleža koji nije mnogo obećavao. Olivier Bernier donosi zapis iz dnevnika vojvode de Luynesa, koji je „Reinette“ opisao kao „lijepu i šarmantnu ženu bez znatnije budućnosti na dvoru“. ⁷⁴ Par mjeseci kasnije ispostavilo se kako su on i cjelokupna dvorska svita bili u krivu.

Uistinu, malo je tko u tom trenutku mogao pomisliti kako će Jeanne Antoinette zaista postati *maîtresse déclarée*. Za početak, ona je dolazila iz redova građanstva, dok je mjesto *maîtresse déclarée* oduvijek bilo rezervirano za pripadnice aristokracije. Nadalje, na dvoru joj nitko nije bio privržen, a ona sama jedva da je bila upoznata s kraljevskim protokolima. Dvorska ju je pratnja podrugljivo nazivala „Malom ribom“ ⁷⁵. Za razliku od dvorjana, Parižani, koji su je privatno poznavali, o njoj su imali samo riječi hvale. Svojom je osobnošću i izgledom očaravala sugrađane. ⁷⁶ Visoko je kotirala unutar pariških krugova.

Luj XV. predstavio je Jeanne Antoinette uskom krugu prijatelja. Njega su činili vojvoda de Richelieu, vojvoda d'Ayen, vojvoda de Boufflers te vojvoda de Luxembourg. ⁷⁷ Vojvoda de Luynes 27. je travnja 1745. godine zapisao „kako su kralj i njegova pridošlica strastveno zaljubljeni“. ⁷⁸ Dana 6. svibnja kralj se uputio prema Flandriji ⁷⁹, a prije polaska započeo je pravni proces kojim će Jeanne Antoinette osigurati titulu, bez koje ne bi mogla postati dijelom dvora. U svibnju je službeno zatražila razvod braka te skrbništvo nad tada devetomjesečnom kćeri, a par mjeseci kasnije mogla se pohvaliti i iščekivanom titulom markize Pompadour. ⁸⁰ Uz dobivenu titulu postala je vlasnicom istoimenog posjeda u provinciji Limousin. ⁸¹ Nezaustavljiva Jeanne Antoinette naredno je ljeto provela učeći sastavnice kraljevskoga protokola, versajska pravila, imena te obiteljsku povijest onih s kojima će uskoro dijeliti dom. Mnogi su s nestrpljenjem iščekivali njezinu prvu grešku i navijali su da posustane. ⁸²

⁷⁴ Bernier, *The eighteenth-century women*, 37.

⁷⁵ Nadimak je „proizašao“ iz njezina djevojačkog prezimena koje na francuskom znači riba.

⁷⁶ Isto, 36.

⁷⁷ Isto, 37.

⁷⁸ Isto, 37.

⁷⁹ Lever, *Madame de Pompadour: A life*, 37.

⁸⁰ Crosland, *Madame de Pompadour: sex, culture and power*, 52-55.

⁸¹ Jones, *Madame de Pompadour: Images of a Mistress*, 31.

⁸² Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 39.

„Reinette“ je njegovala prijateljstvo s Voltaireom. Znameniti joj je prosvjetitelj pomogao u pripremama za dvor te je često, njoj u čast, pisao stihove. Kada je saznao kako je dobila čekanu titulu, o kojoj ju je obavijestio kralj, putem jednog od mnogobrojnih pisama koja su razmjenjivali Voltaire je napisao sljedeće: „On zna kako da voli, on zna kako da se bori;/ On je na ovo prekrasno imanje poslao/ Potvrdu dostojnu samoga Henrika IV.⁸³/ Potpisanu s Luj, Mars i Kupid (...).“⁸⁴

Dana 7. rujna 1745. godine, nakon četiri mjeseca provedena na fronti zapovijedajući vojskom u borbi protiv Austrijanaca, Luj XV. vratio se u Pariz. Tri dana kasnije, u Versailles je, u pratnji svoje rođakinje Madame d'Estrades, pristigla Madame de Pompadour.⁸⁵ Dana 14. rujna dvoru je službeno predstavljena nova *maîtresse déclarée*. Bio je to početak dvadesetogodišnje Pompadourine „vladavine“.⁸⁶ Madame Pompadour ubrzo je svima dokazala kako je, zahvaljujući svojoj marljivosti, dovitljivosti i ustrajnosti, dostojna kralja. Vojvoda Luynes, čije zapise donosi Olivier Bernier, opazio je kako su „svi na dvoru očarani njezinom pristojnošću“.⁸⁷ Nadalje, opisuje ju kao osobu „vesela duha, koja rado popriča sa svakim“.⁸⁸ Iako bi mnogi to očekivali, Madame Pompadour nije se stidjela svoga građanskog podrijetla. Luynes je tako zapisao „kako ju nikada nećete čuti da niječe svoju obitelj i korijene“⁸⁹. Za kraj, isti je konstatirao da „njegovo Visočanstvo svaki slobodni trenutak provodi sa svojom markantnom ljubavnicom“.⁹⁰

⁸³ Prvi francuski kralj iz dinastije Bourbon. Rođen je 1553. godine, a ubijen je 1610. godine. Odgojen je u duhu protestantizma, 1593. godine prelazi na katoličanstvo. Nanteskim ediktom iz 1598. godine hugenotima je osigurao vjersku slobodu i građansku ravnopravnost. Često je bio zastupljen u djelima likovnih umjetnika. Sam ga je Voltaire opjevao u epu *Henriade*. („Henrik IV.“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 6. 8. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25017>)

⁸⁴ Lever, *Madame de Pompadour: A life*, 43.

⁸⁵ Mitford, *Madame de Pompadour*, 79.

⁸⁶ Crosland, *Madame de Pompadour: sex, culture and power*, 62.

⁸⁷ Bernier, *The eighteenth-century women*, 41.

⁸⁸ Isto, 41.

⁸⁹ Isto, 41.

⁹⁰ Isto, 41.

6. NEOKRUNJENA KRALJICA FRANCUSKE

6. 1. Više od ljubavnice

Madame Pompadour posebno je probirala kada i što može reći. Prividnom se ljubaznošću nastojala približiti svojim neprijateljima, osvojiti simpatije dvorjana, te prije svega pridobiti kraljicu Mariju. Kada je u pitanju kraljica, Nancy Mitford iznosi kako je riječ o „iznimno interesantnoj i dobronamjernoj osobi“, koja je živjela poprilično izolirano, skrušeno, s obzirom na to kako je stanovala na tada najživotopisnijem europskom dvoru. Mitford nadalje navodi kako je dane provodila u molitvi, slikajući, nerijetko obilazeći obližnje samostane, kartajući te družeći se s bliskim krugom prijatelja, poput vojvotkinje i vojvode Luynesa,⁹¹ čiji je dnevnik, objavljen 1867. godine pod nazivom *Mémoires*, vrijedan izvor informacija.⁹² Christine Pevitt Algrant tvrdi kako je uložila francuske kraljice pristupala s dostojanstvom i kako su se suvremenici prema njoj odnosili s poštovanjem, ali znatnijeg utjecaja nikada nije imala.⁹³ Najviša rangirana femina dvora, po pravilu, trebala je biti kraljica, a odmah iza nje stajala je glavna metresa. Madame Pompadour pred sobom je imala dvije mogućnosti: prva je bila sprijateljiti se s kraljicom, a druga da od nje načini svog neprijatelja. Učila je iz grešaka svojih prethodnica, što ju je nagnulo prvom pristupu. Kraljicu i ljubavnicu dijelila su različita razmišljanja i pogledi. Svjesna njezina prezira, Pompadour ga odlučuje mudro iskoristiti. Kod kralja se zalagala za dobrobit njegove supruge i tako je, primjerice, nagovorila kralja da podmiri kraljičin kockarski dug. Nadalje, na Pompadourin prijedlog, kralj je odlučio preurediti kraljičine odaje u Choisyju i Fontainebleauu. Osim toga, „Reinette“ je kralja poticala na večernje druženje s kraljicom te strpljivo iščekivala njegov povratak. Njezinom zaslugom kralj je razvio bolji odnos sa svojim kćerima, iako one nisu skrivale svoje negodovanje kada je u pitanju očeva odabranica.⁹⁴ Tess Lewis iznosi kako su kraljeve kćeri Madame Pompadour nazivale „majkom bestidnicom“ te su neprestance kovale spletke protiv nje.⁹⁵ Unatoč tome, Pompadour je uspjela pridobiti kraljičinu naklonost. Osvojivši kraljicu, riješila se i mnoštva potencijalnih neprijatelja, koji bi kraljicu iskoristili kao oružje kojim bi uklonili metresu.⁹⁶

⁹¹ Mitford, *Madame de Pompadour*, 51-53.

⁹² Crosland, *Madame de Pompadour: sex, culture and power*, 83.

⁹³ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 49.

⁹⁴ Jones, *Madame de Pompadour: Images of a Mistress*, 47.-50.

⁹⁵ Tess Lewis, „Madame Pompadour: Eminence without Honor“, *The Hudson Review* 56 (2003), br. 2: 312.

⁹⁶ Jones, *Madame de Pompadour: Images of a Mistress*, 47.-50.

Rujan i listopad 1745. godine kralj i markiza proveli su u intimnosti kraljevih rezidencija Choisy i Fontainebleau. Po povratku u Versailles markizi je dodijeljen apartman, čija je prijašnja vlasnica bila pokojna Madame de Châteauroux. Luj XV. dao je renovirati sobe u skladu s Jeanne Antoinetteinim željama i prohtjevima. Ona je, naime, interijerom svojih odaja nastojala kultivirati sliku fatalne žene. Njezin je apartman, privatnim stubištem, bio povezan s onim kraljevim⁹⁷, a upravo je povezanost njihovih životnih prostora izravan indikator njihove bliskosti i njezina visoka položaja.

Madame Pompadour imala je mnogo neprijatelja, a grof Maurepas nedvojbeno je bio najveći. Ministru mornarice i državnome tajniku kraljeva je metresa bila velika prepreka. Mnogi su sumnjali kako je upravo on otrovao Pompadourinu prethodnicu, Madame de Châteauroux. Njemu se pripisuje populariziranje klevetničkih stihova, takozvanih *poissonades*. Autori istih, uz grofa Maurepasa, otvoreno su teretili Madame Pompadour za raznovrsne spletku, ugnjetavali su njezinu obitelj, a nju su nazivali pogrdnim imenima: „(...) Rođena kao pripadnica buržoazije/ Odgojena kao bludnica/ Sve je spustila na svoju razinu/ A dvor je učinila stračarom (...)“ Navedeni i slični stihovi recitirani su duž Pariza, poglavito nakon Sedmogodišnjeg rata za čiji je katastrofalni ishod bila optužena.⁹⁸

Iako je prošlo svega par mjeseci od zvaničnog objavljivanja romanse, Madame Pompadour već je imala veliki utjecaj kada su u pitanju kraljeve odluke koje se izravno tiču vođenja Francuske. Krajem 1745. godine Philibert Orry bio je razriješen dužnosti generalnog kontrolora financija, na kojoj je bio punih petnaest godina, a njegovo je uklanjanje izazvalo veliku pomutnju. Orry je, do tog trenutka, slovio za časnoga čovjeka, koji je pošteno obavljao svoju dužnost. Uspješno je upravljao financijama te je državnu blagajnu nekolicinu puta spasio od sigurna kolapsa.⁹⁹ Na početku, nikome nije bilo jasno što je to točno potaknulo kralja da donese takvu hirovitu odluku. Orryjeve je problem bio u tome što se zamjerio braći Pâris, Pompadourinim pristašama. Braća su ga ubrzo optužila kako ne podupire kralja i francusko sudjelovanje u ratu protiv Austrijanaca. Orry je zaista i bio mišljenja kako Francuska mora izaći iz za nju financijski nepovoljnog rata te se, za razliku od većine koja je dijelila njegovo mišljenje, nije libio otvoreno govoriti o tome. Braća su spretno iskoristila Orryjeve riječi kao oružje kojim će ga maknuti. Trebalo je samo doprijeti do kralja i uvjeriti ga u istu. Tu su zadaću proračunata braća namijenila Madame Pompadour. Ona ju je, dakako, uspješno izvršila.

⁹⁷ Lever, *Madame de Pompadour: A life*, 55-57.

⁹⁸ Lewis, „Madame Pompadour: Eminence without Honor“, 303-304.

⁹⁹ Crosland, *Madame de Pompadour: sex, culture and power*, 66.

Znalački je uvjerala kralja kako Orry šteti Francuskoj.¹⁰⁰ Ostali su se državnici također počeli bojati za svoje pozicije i nastojali su se ne zamjeriti novoj kraljevoj milosnici. Navedeno je činio i Orryjevi nasljednik Jean-Baptiste de Machault.¹⁰¹

Utjecaj Madame Pompadour s vremenom je sve više jačao. Na samome je početku bila zadužena za organiziranje privatnih večera namijenjenih najbližim kraljevim prijateljima. Prema Tess Lewis, kralj je toliko uživao u tim večerama da je i sam kuhao i servirao kavu.¹⁰² Nadalje, pod njezinim su pokroviteljstvom bili i višednevni izleti, u sklopu kojih bi gosti obilazili bogate kraljeve rezidencije. Markiza je slovila kao veliki ljubitelj umjetnosti i kulture. Svoju je ljubav prenijela i na kralja koji je financirao njezine kulturno-umjetničke projekte, dok je ona sama bila zadužena za njihovo provođenje. Unatoč stalnim intrigama od strane njezinih neprijatelja, lošem zdravstvenom stanju koje je prouzročilo i dva spontana pobačaja te zlim pogledima dvorskih dama koje su se odbijale pokoriti ženi građanskog podrijetla, Jeanne Antoinetteina želja za vlašću nije jenjavala. Rezultat njezine upornosti vidljiv je i u tome što je u roku od svega dvije godine značajno proširila sferu svog utjecaja. Prepoznavši kraljeve slabosti, nadopunjavala ih je svojim vrlinama čime je sebe učinila još nužnijom sastavnicom njegova javnog i privatnog života. Luj XV. se na nju oslanjao te je s njom odlučio podijeliti teret vlasti. Duskora je Madame Pompadour primala diplomate, ambasadore, generale itd. Oni su svoje zahtjeve, molbe i prijedloge izlagali njoj, a ona ih je prenosila vladajućem.¹⁰³ Koliko joj je politika „ležala“, svjedoči i to što je upravo njoj kralj prepustio ulogu glasnogovornika u značajnim pregovorima koji su rezultirali prelaskom Francuske na austrijsku stranu.

Pripadnici dinastije Bourbon bili su poznati kao veliki ljubitelji tjelesnih užitaka. Luj XV. nije bio iznimka i svi su bili upoznati s njegovom putenošću. U prilog tome ide i čitav spektar ljubavnica u čijem je društvu kratko vrijeme. Za razliku od njega, „Reinette“ nije dijelila jednaku strast prema intimnim odnosima. S vremenom je sve teže uspijevala utažiti kraljeve apetite. Iz straha kako ju ne bi zamijenio drugom ženom, metresa je posegnula i za različitim afrodizijacima. Konzumiranje navedenih rezultiralo je pogoršavanjem njezina, ionako već lošeg, zdravstvenog stanja. Naposljetku je morala okončati intimnu vezu s kraljem.¹⁰⁴ Za razliku od Oliviera Berniera, koji iznosi kako se njihovoj intimnoj vezi završetak nazirao 1752.

¹⁰⁰ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 53.

¹⁰¹ Lever, *Madame de Pompadour: A life*, 70.

¹⁰² Lewis, „Madame Pompadour: Eminence without Honor“, 312.

¹⁰³ Isto, 312.

¹⁰⁴ Bernier, *The eighteenth-century women*, 45.

godine¹⁰⁵, Colin Jones mišljenja je kako je ona bila okončana još 1750. godine.¹⁰⁶ Unatoč ljubavnom krah, Jeanne Antoinette i dalje je stajala uz monarha. Za njega je ona bila puno više od puke prilježnice. Smatrao ju je iznimno sposobnom i inteligentnom ženom. Bila mu je oslonac, suputnica, savjetovala ga je te joj je mogao vjerovati.

Madame Pompadour silno se trudila kralju priskrbiti novu metresu. Novom je metresom htjela učiniti svoju kći Alexandrine.¹⁰⁷ Godine 1752. tada osmogodišnjoj djevojčici dogovorila je brak s jedanaestogodišnjim vojvodom de Picquingyjem. Tim joj je brakom priuštila aristokratsku titulu, koja je nužna za život na dvoru, kakvog joj je majka, u skoroj budućnosti, predviđala. Odmah nakon obreda djevojčica je vraćena u samostan, a vojvoda u svoju rezidenciju. Zajednički život trebali su započeti dvije godine kasnije, kada ona napusti samostan, a on završi osnovnu razinu obrazovanja.¹⁰⁸ Međutim, Alexandrine umire 1754. godine nikada ne stupivši na dvor. Kako bi zadovoljio svoju pohotu, Luj XV. je, u okolici Versaillesa, iznajmio prostor koji mu je služio kao privatni bordel. U njemu su se izmjenjivale mlade ljepotice, čija pojava Madame Pompadour nije previše zabrinjavala.¹⁰⁹

Nakon potpisivanja mira u Aachenu¹¹⁰ u studenom 1748. godine, kojim je Francuska zvanično izgubila i onaj mali dio teritorija koji je u ratu osvojila, kraljeva je reputacija naglo počela opadati. Negativnoj slici pridonijela je i loša financijska situacija koja je rezultirala visokim davanjima ionako osiromašenog puka. Nadalje, razni su dijelovi Francuske bili pogođeni glađu. Nesretni su se seljaci, u potrazi za pomoći, uputili prema Parizu, u nadi kako će dvor čuti njihove vapaje. Pariške su ulice ubrzo bile preplavljene skitnicama. Kako bi ih maknuli s gradskih ulica, vlasti su ih slale u Kanadu.¹¹¹ U već, samoj po sebi, kaotičnoj situaciji, Parizom su počele cirkulirati glasine kako gradski autoriteti, po naređenju dvora, krađu djecu s pariških ulica. Između ostalog, vjerovalo se kako su se dvorjani kupali u dječjoj krvi te kako su njome liječili leprozne princeze. U svibnju 1750. godine bez traga je nestalo dijete ugledne obitelji. Ponukani spomenutim glasinama, roditelji su krivca pronašli u kralju, a građani su ih podržali. Gradske su ulice još jednom postale sjedištem nemira. Kralj je, na njihov revolt,

¹⁰⁵ Isto, 45.

¹⁰⁶ Jones, *Madame de Pompadour: Images of a Mistress*, 61.

¹⁰⁷ Kaiser, „Madame de Pompadour and the Theaters of Power“, 1037.

¹⁰⁸ Lever, *Madame de Pompadour: A life*, 164.

¹⁰⁹ Kaiser, „Madame de Pompadour and the Theaters of Power“, 1037.

¹¹⁰ Tim je mirom okončan Rat za austrijsku baštinu koji je trajao od 1740. do 1748. godine. Francuska se u ratu našla na pruskoj strani, protiv Austrije te je pretrpjela velike gubitke.

¹¹¹ Lewis, „Madame Pompadour: Eminence without Honor“, 313.

odgovorio gradnjom ceste koja je zaobilazila Pariz.¹¹² Ona je povezivala Versailles s njemu omiljenim odmaralištem Compiègneom. U literaturi je ona danas poznata kao „Put revolta“, odnosno na francuskom *Chemin de la Révolte*. Uz sve to, u prilog Luju XV. nije išlo ni sve češće opiranje državnih institucija njegovim prohtjevima, koji su se, u prvom planu ticali povećanja poreza radi reorganizacije vojske i financiranja kraljevskog života.¹¹³ Puk je za svoje nedaće velikim dijelom krivio, kako su je sami smatrali, malicioznu Madame Pompadour. U narednim godinama njihov gnjev nije jenjavao. Napose će biti rasplamsan nakon poražavajućeg Sedmogodišnjeg rata.

U listopadu 1752. godine Luj XV. dodijelio je Madame Pompadour titulu vojvotkinje. Dodijeljenom se titulom razlikovala od drugih dvorskih dama te je njome njezin položaj na dvoru postao nepobitan.¹¹⁴ Luj XV. toliko joj je vjerovao, da je u njezine ruke povjerio vođenje Francuske. Ona se nalazila u pozadini svih kraljevih odluka. Mnogi autori, poput Christine Pevitt Algrant, idu toliko daleko da njezin utjecaj izjednačavaju s onim francuskog prvog ministra.¹¹⁵ Elokventna vojvotkinja lako je stjecala dominaciju nad onima s kojima se sastajala. Tako je nakon susreta s njom francuski državnik Durey de Ménières, poznat po tome što nije bio pretjerano sklon Luju XV. i vojvotkinji, zapisao sljedeće: „Stajala je u blizini kamina. Odmjeravala me je na najimpozantniji mogući način. U sjećanju će mi zauvijek ostati njezine oči u kojima nije bilo ni trunke znatiželje. Ostao sam zaslijepljen tečnošću njezina govora i držanjem njezina tijela.“¹¹⁶

6. 2. Kraljeva diplomatkinja

Godine 1756. pruski je kralj Friedrich II. Veliki napao Habsburšku Monarhiju. Bio je to početak Sedmogodišnjeg rata vođenog u Aziji, Europi te Sjevernoj Americi. S jedne su se strane našle Pruska i Velika Britanija, a s druge Austrija, Rusija, Poljska, Francuska, Švedska i Saska.

¹¹² James Cannon, *The Paris Zone: A Cultural History, 1840-1944*, (Abingdon: Routledge, 2016), 65.

¹¹³ Lewis, „Madame Pompadour: Eminence without Honor“, 313.

¹¹⁴ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 140.

¹¹⁵ Isto, 142.

¹¹⁶ Bernier, *The eighteenth-century women*, 46.

„Rat je izbio kao izravna posljedica Aachenskog mira, kojim nisu bila riješena sporna pitanja između Austrije i Pruske, niti odnos Velike Britanije i Francuske u kolonijama“.¹¹⁷

Friedrich II. Veliki bio je poznat po tome što je ispunjavao dogovore koji su samo njemu išli u prilog. Tako je nekoliko puta nasamario i francuske diplomate, koji su mu to itekako zapamtili. Svoju je vanjsku politiku Friedrich II. najbolje opisao izjavivši sljedeće: „Možemo li nešto ostvariti iskrenošću, zaboga, budimo iskreni, no ukoliko nešto možemo postići podlošću, onda trebamo biti podli“.¹¹⁸ Carica Marija Terezija žarko je željela povratiti šleski teritorij i poniziti za nju „zlog čovjeka“, Friedricha II. Njezin je dvor intenzivno radio na stvaranju antipruske koalicije. Kako bi ispunila svoj naum, Marija Terezija se nije susprezala niti od savezništva s Francuskom, starom habsburškom neprijateljicom. Godine 1755. Friedrich II. odvažio se na sklapanje tajnog ugovora s Engleskom. Njime je nastao prusko-engleski savez. Sklopljenim je ugovorom Friedrich II. izolirao okorjelog engleskog rivala, Francusku.¹¹⁹ Habsburška je carica bila svjesna toga kako neće moći lako nagovoriti, većinom propruski orijentirane, francuske diplomate i kralja Luja XV. na savezništvo. Stoga je, posredstvom državnog kancelara Wenzela Antona von Kaunitza odlučila promijeniti taktiku. Zaobišla je kralja i diplomate te se za pomoć obratila Madame Pompadour. Pregovarajući s njom, carica si je osigurala utjecajnog saveznika na dvoru. Na caričino veliko zadovoljstvo, vojvotkinja je uspješno nagovorila Luja XV. Kralj je odlučio stupiti u savez s Austrijom, protiv Pruske i kolonijalne mu prijetnje, Engleske.¹²⁰ Francuski su državnici bili poprilično nezadovoljni novim razvojem događaja i s prijezirom su gledali na Madame Pompadour. U njihovim je očima ona bila jedini krivac. U prilog njezinoj krivnji stajalo je Kaunitzovo pismo u kojem izražava veliku zahvalnost Madame Pompadour, „bez čije pomoći suradnja između Austrije i Francuske ne bi bila moguća“¹²¹. Friedrich II. javno je pokazivao svoju antipatiju prema Pompadour. Išao je toliko daleko da je svoje pse nazvao po njoj¹²², a savez nastao, između ostalog i njezinom zaslugom, pogrdno je nazivao „savezom triju podsuknji“, jer ga je, uz Mariju Tereziju i Madame Pompadour, odnosno Francusku, činila i ruska carica Elizabeta I. U proljeće 1756. godine, na čuđenje šire javnosti, službeno je bilo obznanjeno novo francusko savezništvo.

¹¹⁷ „Sedmogodišnji rat“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 9. 8. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=55149>

¹¹⁸ Lewis, „Madame Pompadour: Eminence without Honor“, 313.

¹¹⁹ Bernier, *The eighteenth-century women*, 46-47.

¹²⁰ Lewis, „Madame Pompadour: Eminence without Honor“, 313.

¹²¹ Bernier, *The eighteenth-century women*, 47.

¹²² Crosland, *Madame de Pompadour: sex, culture and power*, 145.

Madame Pompadour diplomatskom je sukobu pristupala sa zanosom te je, čak, vojskovođama slala naputke o tome što im je činiti. Nakon prve, iznimno uspješne ratne godine, Francuzi su nizali poraz za porazom.¹²³

Kraljeva i vojvotkinjina reputacija sve je više opadala. Narod ih je, posebice nju, krivio za ulazak, ionako već iscrpljene zemlje, u novi rat. Stanje u Francuskoj samo što nije eskaliralo. Dana 5. siječnja 1757. godine Robert-François Damiens pokušao je ubiti Luja XV. Atentator je bio uhićen, a smaknut je u ožujku iste godine. Vlast ga je dala raščetvoriti, a mukotrpnom smaknuću prethodilo je stravično mučenje.¹²⁴ Mitchel P. Roth, između ostalog spominje kidanje mesa usijanim hvataljkama s atentatorova tijela. Osim toga, navodi kako su dijelovi Damiensova tijela bili spaljivani sumporom, rastopljenim olovom itd. Bilo je to jedno od najkrvavijih smaknuća u Francuskoj. Za Mitchela P. Rotha ono je bilo „anakronistički podsjetnik na jedno ranije doba“ te je ujedno bilo i posljednje takvo. Luj XV. tim je smaknućem želio utkati strah među puk kako se ništa slično ne bi ponovilo.¹²⁵

U jeku rata, Madame Pompadour odlučila se rješavati svojih neprijatelja. Tako je Luj XV. na njezinu sugestiju smijenio ministra rata, stara Pompadourina neprijatelja, grofa d'Argensona te ministra vanjskih poslova Rouilléa. Njihovo su mjesto zauzeli vojvotkinjini neiskusni štíćenici, koji su jednim dijelom bili krivi i za katastrofalni ishod tekućeg rata. Godine 1763. potpisivanjem mira u Parizu rat je bio okončan. Posljedice za Francusku bile su teške: gubitci su bili velebni, a dobitka nije bilo.¹²⁶ Izgubila je Kanadu, istočnoindijske kolonije te Louisianu istočno od Mississippija u korist Velike Britanije, a Louisianu zapadno od Mississippija predala je Španjolskoj. Pobjedom u ratu Velika se Britanija riješila Francuske te si je osigurala mjesto vodeće svjetske kolonijalne sile.¹²⁷ Poražavajući ishod rata unio je dodatni nemir među francuske građane. Sam spomen vanjskopolitičkih neuspjeha, prazne državne blagajne te Pompadourina imena razjario bi mase.

¹²³ Lewis, „Madame Pompadour: Eminence without Honor“, 313-314.

¹²⁴ Mitchel P. Roth, *An eye for an eye: A global history of crime and punishment* (London: Reaktion Books, 2014), 109.

¹²⁵ Roth, *An eye for an eye: A global history of crime and punishment*, 109.

¹²⁶ Lewis, „Madame Pompadour: Eminence without Honor“, 314.

¹²⁷ „Sedmogodišnji rat“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 9. 8. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=55149>

6. 3. Zaštitnica kulture i umjetnosti

Madame Pompadour igrala je veliku ulogu kada je u pitanju politika, ali još veću je imala onda kada je riječ o kulturi, umjetnosti, znanosti itd. Francusku likovnu scenu 18. stoljeća obilježila je pojava rokoko, koji se javlja kao reakcija na stil Luja XIV. Sam pojam rokoko dolazi od francuske riječi *rocaille*, što se, u prvom planu odnosi na ukrase zaobljenih, vitičastih i asimetričnih linija. U svojoj je suštini rokoko nastavak baroknog pokreta, ali u manjim dimenzijama, bez monumentalnosti i pompe te s ljupkošću. On postaje sve izraženiji tijekom regentstva vojvode Orleanskog, a svoj vrhunac doseže za vrijeme vladavine Luja XV., zaslugom Madame Pompadour, zbog čega je, u literaturi, nerijetko nazivan i kao „stil Luja XV.“, odnosno „Pompadourin stil“.¹²⁸

Madame Pompadour prije svega je cijenila dobar ukus. Dolaskom na kraljevski dvor započela je cijeli niz radova. Kao što je već spomenuto, prvo je dala preurediti svoje odaje, a potom je prešla na uređivanje ostatka posjeda. Njezini su pothvati financijski bili veoma izdašni. Od Pariza je naumila stvoriti kulturno-umjetničku prijestolnicu onodobne Europe, o čemu svjedoče i mnogobrojni projekti. S velikom je radošću primala mlade nadarene umjetnike te je poticala njihovu kreativnost.¹²⁹ Imala je oko za detalje te je voljela eksperimentirati s različitim oblicima i bojama. Od vlastite izrade dekupaža stvorila je svojevrstan dvorski trend.¹³⁰

Budući da je bila velika zagovarateljica stila rokoko, uživala je u profinjenim interijerima, „ukrašavanim slikama, tapiserijama, zrcalima, pozlaćenom štukom, motivima iz kineske umjetnosti te bujnom ornamentikom nepravilnih i asimetričnih, često vrlo neobičnih oblika“.¹³¹ Njezino se pokušstvo isticalo mnoštvom detalja, specifičnošću svojih oblika te majstorskom izradom. U osamnaestostoljetnoj Francuskoj javljaju se i novi oblici namještaja, poput pisaćeg stola sa skrivenim pretincima tzv. *secrétaire*, ukrasnog ormarića za salon, odnosno *commode*, dubokog naslonjača namijenjenog dvjema osobama, *marquise* itd.¹³²

¹²⁸ Skupina autora, *Opća povijest umjetnosti*, prev. Divina Marion et al. (Zagreb: Mozaik knjiga, 2000), 294-295.

¹²⁹ Lever, *Madame de Pompadour: A life*, 169.

¹³⁰ Jennifer D. Milan, *Historical Dictionary of Rococo Art*, (Lanham: Scarecrow Press, 2011), 215.

¹³¹ „Rokoko“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 9. 8. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=53251>

¹³² Skupina autora, *Opća povijest umjetnosti*, 304.

Tournehemovim posredovanjem Jeanne Antoinette od mladosti je bila okružena pripadnicima francuske umjetničke elite. Na njezin je osobni stil uvelike utjecao i njezin prijatelj, slikar François Boucher. Kao i ostali francuski slikari, Boucher je velikim dijelom ovisio o dvoru, a njegovo je slikarstvo bilo usmjereno prema njemu. Zahvaljujući od dvora dobivenoj podršci, izgradio si je snažnu reputaciju i postao je ikonom rokoko-slikarstva. U njegovom su se opusu nalazile slike s prikazima iz svakodnevnog života, mitološke i religiozne tematike, pastoralnog ugođaja i slično. Prijateljstvo s metresom osiguralo mu je mnoštvo klijenata. Boucherove su slike, crteži, tapiserije, dizajni putovali duž cijele sjeverne Europe te su kao uzor poslužile štokholmskim, sanktpeterburškim, kopenhagenskim te minhenskim umjetnicima.¹³³

Dok nije upoznao Jeanne Antoinette, kralj je razbibrigu pronalazio u naručju svojih ljubavnica, privatnim zabavama te lovačkim izletima. Nikada nije posebnu pažnju pridavao kulturnom sadržaju. Druženje s „Reinette“ proširilo mu je vidike: odjednom je počeo uživati u kazališnim repertoarima, proučavanju umjetnosti, razgovoru s intelektualcima i slično.¹³⁴ Na njezinu je inicijativu 1750. godine dao osnovati *École Militaire*, vojnu akademiju namijenjenu školovanju sinova osiromašenih aristokrata. Akademija je izrodila mnoge časnike, između ostalih i Napoleona Bonapartea, te je uvelike doprinijela jačanju francuske vojske, što će, posebice, biti vidljivo u događajima na prijelazu dva stoljeća.¹³⁵ Nadalje, Pompadourinom je zaslugom 1756. godine Luj XV. odlučio porculansku manufakturu iz Vincennesa premjestiti u Sèvres. Od 1759. godine, kralj je imao potpuno vlasništvo nad Sèvresom, koji je, u međuvremenu, postao jezgrom proizvodnje porculana u Europi. Manufaktura je svoj ugled mogla prepisati posebnoj kombinaciji boja korištenoj prilikom dekoriranja proizvoda te zanimljivom dizajnu.¹³⁶

Kao što je već spomenuto, Jeanne Antoinette bila je velika ljubiteljica teatra. Tu je ljubav prenijela i na kralja, koji je, samo za nju, financirao uređivanje kazališta, a ona ga je potom za njega i nekolicinu odabranika vodila. Spomenuto je kazalište polučilo mnogo uspjeha, a velike su beneficije mogli očekivati i autori, čija su se djela u njemu izvodila.¹³⁷ Osim ljubavi prema kazalištu, metresa je gajila i onu prema knjigama. Skupljanje knjiga bilo je iznimno

¹³³ Milan, *Historical Dictionary of Rococo Art*, 63.

¹³⁴ Bernier, *The eighteenth-century women*, 41-43.

¹³⁵ Lewis, „Madame Pompadour: Eminence without Honor“, 304-305.

¹³⁶ Skupina autora, *Opća povijest umjetnosti*, 315.

¹³⁷ Bernier, *The eighteenth-century women*, 43.

popularno među pripadnicima francuske elite, dok čitanje istih, kako tvrdi Mary Sheriff, nije.¹³⁸ Madame Pompadour također se mogla pohvaliti impresivnom knjižnicom. Naravno, nije poznato koliko je toga ona zaista pročitala. Mnoge su knjige iz njezine kolekcije bile raskošno ukrašene. Resili su ih različiti ornamentalni motivi te je na njima bio otisnut njezin grb. Jeanne Antoinette voljela je da je drugi gledaju kao erudita. Shodno tome, nerijetko je bila portretirana kako čita ili pak nešto zapisuje.¹³⁹ Tako je, na pastelnom portretu, koji je za nju naslikao Maurice Quentin de La Tour, prikazana sa sveskom *Encyclopédie*, Voltaireovom *Henrijadom*, Guarinijevim *Vjernim pastirom* te Montesquieuovim *Duhom Zakona*.¹⁴⁰

Pod „Reinetteinim“ su se pokroviteljstvom nalazili mnogobrojni kipari, dizajneri interijera, izrađivači namještaja, arhitekti, slikari, pisci itd. Ne samo da im je bila patrona, već je često služila i kao muza. U njoj su, između ostalog, inspiraciju pronašli otprije spomenuti Voltaire, Boucher, slikari Maurice Quentin de La Tour, Charles-André van Loo, arhitekt Ange-Jacques Gabriel i drugi.¹⁴¹

Postavši kraljevom ljubavnicom, Jeanne Antoinette Tournehemu osigurava poziciju generalnog direktora kraljevih projekata (*directeur général du Batiments du Roi*). Tournehemov je cilj bio kralja prezentirati kao velikog zaštitnika kulture i umjetnosti. U Parizu su, nedugo nakon njegova dolaska na poziciju 1745. godine, započeti radovi. Oni su obuhvaćali renovaciju kraljevske palače, izgradnju vojne akademije, radove na Louvreu itd. Nakon Tournehemove smrti, 1751. godine, nasljeđuje ga markizin brat, i sam markiz, Abel François.¹⁴² Zajedno s bratom i arhitektom Gabrielom, Madame Pompadour dizajnirala je Place de la Concorde i Petit Trianon.¹⁴³

Jeanne Antoinette bila je i velika zagovarateljica Denisa Diderota i njegovih enciklopedista. Godine 1751. objavljen je prvi svezak *Encyclopédie*, najznačajnijeg djela francuskih prosvjetitelja.¹⁴⁴ Sljedeće je godine njezino izdavanje bilo zabranjeno. Naime,

¹³⁸ Mary Sheriff, „Decorating knowledge: the ornamental book, the philosophic image and the naked truth“, *Art history* 28 (2005), br. 2: 151.

¹³⁹ Isto, 151.

¹⁴⁰ Skupina autora, *Opća povijest umjetnosti*, 319. str.

¹⁴¹ Bernier, *The eighteenth-century women*, 43.

¹⁴² Milan, *Historical Dictionary of Rococo Art*, 52.

¹⁴³ Bernier, *The eighteenth-century women*, 43-44.

¹⁴⁴ „Denis Diderot“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 9. 8. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14984>

Monsieur Boyer upozorio je kralja „kako enciklopedisti svojim opsežnim projektom nastoje srušiti kraljev autoritet, probuditi pobunjeničkih duh naroda, postaviti temelje skepticizmu i nemoralu“.¹⁴⁵ Madame Pompadour svojom je domišljatošću uspjela uvjeriti kralja da ukine zabranu izdavanja *Encyclopédie*. Prema Olivieru Bernieru, tijekom večernjega razgovora u Trianonu, vojvoda de la Vallière upitao je prisutne znaju li kako nastaje barut. Madame Pompadour strateški je odgovorila kako ne zna, a „zasluge“ za svoje neznanje pridavala je zabrani tiskanja i posjedovanja svezaka *Encyclopédie*. Kralj je odgovor na vojvodino pitanje pronašao u zabranjenim svescima te ga je njegov pronalazak nagnuo na ukinuće donesene zabrane.¹⁴⁶ Tako su, zahvaljujući njoj, enciklopedisti nastavili sa svojim pothvatom.

6. 4. Sumrak „Male kraljice“

Sedmogodišnji je rat iscrpio ne samo Francusku, nego i Madame Pompadour. Godine 1763. počinje se suočavati sa srčanim problemima. Primjenom različitih pomagala nastojala je sačuvati svoje zdravlje, a jedno od njih je i tzv. „leteća stolica“, odnosno primitivan lift, kojim je, što bezbolnije, dospijevala do svojih odaja. Užurbani život Versaillesa uzimao je svoj danak.¹⁴⁷ U siječnju 1764. godine, prilikom posjete tada mladoga Wolfganga Amadeusa Mozarta i njegove obitelji, Madame Pompadour osjetila je prve znakove bolesti. Njezino se stanje naglo pogoršalo u veljači 1764. godine tijekom boravka u rezidenciji Choisy. Tada joj je liječnik dijagnosticirao pneumoniju. Sljedeći se mjesec Pompadour osjećala znatno bolje i spremala se za povratak u versajske odaje. Dana 7. travnja 1764. godine, nakon povratka iz Choisyja, ponovno su se pojavile respiratorne smetnje. Narednih je dana bila sve slabija, da bi konačno, 15. travnja 1764. godine, u četrdeset i trećoj godini života umrla fatalna metresa Luja XV., mecena umjetnosti te francuska diplomatkinja.¹⁴⁸ Posljednje je sate provela u društvu svog brata, markiza Maringyja, koji je bio uz nju do zadnjeg trena.¹⁴⁹ Iako je bila na smrtnoj postelji, smisao za ironiju nije izgubila. Tako Margaret Crosland spominje kako je svećeniku, koji se 15. travnja spremao da napusti njezine odaje, aludirajući na svoju smrt, rekla da je treba pričekati, zato što će zajedno, kroz koji trenutak, napustiti njezinu sobu.¹⁵⁰ Vijest je neutješnom

¹⁴⁵ Lever, *Madame de Pompadour: A life*, 176.

¹⁴⁶ Bernier, *The eighteenth-century women*, 43.

¹⁴⁷ Isto, 47.

¹⁴⁸ Lever, *Madame de Pompadour: A life*, 264-267.

¹⁴⁹ Crosland, *Madame de Pompadour: sex, culture and power*, 154.

¹⁵⁰ Crosland, *Madame de Pompadour: sex, culture and power*, 154.

kralju priopćio doktor Sénac.¹⁵¹ Povodom njezine smrti oglasio se francuski prestolonasljednik. Christine Pevitt Algrant iznosi kako se „molio Gospodinu da u svoje milostive ruke primi njegovu poniznu službenicu“.¹⁵² Nadalje, Pevitt Algrant donosi kako je Jeanne Antoinette za kraljev uzak krug prijatelji bila „posebna žena, s posebnim darom koji se odnosio na sposobnost zabavljanja čovjeka, koji je imao sve, koji se zasitio svega“.¹⁵³ Voltaireu je njezina smrt predstavljala, kako je sam zapisao, „završetak prekrasnog sna u kojem je ona kraljevala“¹⁵⁴. Za razliku od dvora, puk je, očekivano, njezinoj smrti pristupao poprilično satirično: „Ovdje leži ona koja je dvadeset godina bila djeвица,/ sedam godina bludnica te osam godina svodnica.“¹⁵⁵ Dva dana nakon njezine smrti procesija s njezinim tijelom uputila se prema pariškome kapucinskom samostanu, gdje je bila sahranjena uz tijelo svoje majke i prerano preminule kćeri.¹⁵⁶

¹⁵¹ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*

¹⁵² Isto, 290.

¹⁵³ Pevitt Algrant, *Madame de Pompadour: Mistress of France*, 290.

¹⁵⁴ Isto, 291.

¹⁵⁵ Isto, 290.

¹⁵⁶ Lever, *Madame de Pompadour: A life*, 268.

7. ZAKLJUČAK

Madame Pompadour, aristokratkinja građanskog podrijetla, u povijesti će, prije svega, ostati upamćena kao glasovita ljubavnica Luja XV. Godine 1745. nitko nije mogao ni zamisliti kako će položaj glavne kraljeve ljubavnice pripasti njoj. Madame Pompadour gotovo je u svemu bila iznimka. Osim po građanskom podrijetlu, kojim se razlikovala od svojih prethodnica, nastojala se sprijateljiti s kraljicom te francuskim princezama i prinčevima. Uspješno se odupirala raznoraznim spletkama te je ponosno isticala svoje korijene. Kralja je uistinu voljela te je on, za nju, prije svega bio prijatelj. S punim ju se pravom može smatrati jednom od najutjecajnijih žena 18. stoljeća. Naime, njezine su poteze pomno pratili europski monarsi. Mnogi su se od njih natjecali za njezinu naklonost, a neki su je, poput rimsko-njemačke carice i hrvatsko-ugarske kraljice Marije Terezije, uspjeli pridobiti. Ona je postavljala modne trendove. Između ostalog, zaslužna je za popularizaciju porculana te karakterističnih Pompadour boja. Nadalje, nalazila se u pozadini većine kraljevih odluka. Osim što je krojila njegov privatni život, uspješno je sebe načinila i nužnom sastavnicom njegova javnog života. Spretno je manipulirala ionako popustljivim kraljem. Luj XV. nikada nije bio posebno zainteresiran za vođenje države. O njegovoj nekompetentnosti govorio je i Friedrich II., konstatirajući kako „Luj XV. može biti svašta, ali kralj nipošto ne“. S vremenom je vlast nad Francuskom prepuštao u ruke svoje metrese, čija je proračunatost, želja za moći i narcisoidnost, Francusku katkad koštala kvalitetnih državnika, poput spomenutog Philiberta Orrya, te za nju, nepovoljnih razvoja situacije. Madame Pompadour visoko je kotirala i na međunarodnoj političkoj sceni. Nerijetko su različiti diplomati, svjesni njezine kompetentnosti, zaobilazili kralja te su se direktno, poput Kaunitza, obraćali upravo njoj. Između ostalog, njezinim je zaslugama Francuska ušla u Sedmogodišnji rat na strani Habsburške Monarhije i Rusije. Osim njezine očigledne političke aktivnosti, koja seže toliko daleko da ju neki nazivaju i francuskom prvom ministricom, Madame Pompadour iskazala se i po pitanju umjetnosti i kulture. Naime, od malena je njegovala svoju strast prema spomenutom. Još kao djevojčica sate je provodila slikajući, glumeći i pjevajući. Tijekom vremena njezine su umjetničke pretenzije sve više dolazile do izražaja. Po njezinoj je direktivi Luj XV. započeo niz projekata, kojima je ovjekovječen stil rokoko. Francusku je zadužila za neka od najvećih umjetničkih imena te arhitektonskih dostignuća. Cijenila je prosvjetitelje, dijelila je njihove svjetonazore, štitila je enciklopediste te je bila veliki prijatelj čuvenog Voltairea. Nastojala je kultivirati sliku fatalne žene, nije susprezala ni pred čim te je u povijesti ostala upamćena kao „neokrunjena kraljica Francuske“, što dovoljno govori o njezinu utjecaju te političkoj moći.

8. POPIS LITERATURE

1. Bernier, Olivier. *The eighteenth-century women*. New York: Doubleday & Company, 1981.
2. Cannon, James. *The Paris Zone: A Cultural History, 1840-1944*. Abingdon: Routledge, 2016.
3. Carpentier, Jean; Lebrun, François. *Povijest Francuske*. Prevela: Vesna Pavković. Zagreb: Barbat, 1999.
4. Crosland, Margaret. *Madame de Pompadour: sex, culture and power*. Stroud: Sutton, 2000.
5. Gordon, Aldern R. *The Houses and Collections of the Marquis de Marigny*. Los Angeles: Getty Publisher, 2003.
6. Jones, Colin. *Madame de Pompadour: Images of a Mistress*. London: National Gallery Company, 2002.
7. Kaiser, Thomas E. „Madame de Pompadour and the Theaters of Power“. *French Historical Studies* 19 (1996), br. 4: 1025-1044.
8. Lever, Évelyne. *Madame de Pompadour: A life*. Prevela Catherine Temerson. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2002.
9. Lewis, Tess. „Madame Pompadour: Eminence without Honor“. *The Hudson Review* 56 (2003), br. 2: 303-314.
10. Milan, Jennifer D. *Historical Dictionary of Rococo Art*. Lanham: Scarecrow Press, 2011.
11. Mitford, Nancy. *Madame de Pompadour*. New York: Harper & Row, 1968.
12. Pevitt Algrant, Christine. *Madame de Pompadour: Mistress of France*. New York: Grove Press, 2002.
13. Roth, Mitchel P. *An eye for an eye: A global history of crime and punishment*. London: Reaktion Books, 2014.
14. Sheriff, Mary. „Decorating knowledge: the ornamental book, the philosophic image and the naked truth“. *Art history* 28 (2005), br. 2: 151-173.
15. Skupina autora. *Opća povijest umjetnosti*. Preveli Divina Marion, Daria Cindrić, Tamara Levak Potrebica i Hrvoje Potrebica. Zagreb: Mozaik knjiga, 2000.

Izvori s interneta:

1. „André Hercule de Fleury“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 18. 6. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=19897>

2. „Denis Diderot“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 9. 8. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=14984>
3. „Franc“, *Encyclopaedia Britannica*, pristup ostvaren 23. 8. 2020., <https://www.britannica.com/topic/franc>
4. „Henrik IV.“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 6. 8. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25017>
5. „Jansenizam“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 18. 6. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28706>
6. „Louis XV“, *Encyclopaedia Britannica*, pristup ostvaren 18. 6. 2020., <https://www.britannica.com/biography/Louis-XV>
7. „Luj XV.“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 18. 6. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37460>
8. „Rokoko“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 9. 8. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=53251>
9. „Salon“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 31. 7. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=54218>
10. „Sedmogodišnji rat“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 9. 8. 2020., <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=55149>